

ПОЧАТКОВА ШКОЛА У ПРОЦЕСІ СТАТЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДІТЕЙ

2. *Життя та здоров'я: книга-коментар до навч. посібника з валеології для учнів 8(9) кл. загальноосвітн. школи та вчителів / Н.Ю. Максимова, К.Л. Матотіна, В.М. Піскун. – Київ: Знання, 1998. – 144 с.*
3. *Запорожец А.В. Избранные психологические труды: в 2 т. Т. I: Психологическое развитие ребёнка. – М.: Педагогика, 1986. – 320 с.*
4. *Мамчур Ф. Овочі і фрукти в нашому харчуванні / Федір Мамчур. – Ужгород: Карпати, 1988. – 197 с.*
5. *Михайлов В. Вегетарианские блюда / В. Михайлов, А. Игнатьев, Л. Сафонова. – М.: Экономика, 1980. – 144 с.*
6. *Михайлов В.С. Культура питания и здоровье семьи / В.С. Михайлов, Л.А. Трушкина, Н.П. Могильный. – М.: Профиздат, 1987. – 208 с.*
7. *Нетрадиционные методы лечения / Сост. Ю.В. Белоусова. – Днепропетровск: Днепркнига, 1991. – 69 с.*
8. *Общая психология / [под ред. В.В. Богословского и др.]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 1973. – 351 с.*
9. *Пищовська К. Вправно, смачно, корисно / Катерина Пищовська. – Київ: Техніка, 1973. – 168 с.*
10. *Попов С.В. Валеология в школе и дома (о физическом благополучии школьников) / С.В. Попов. – СПб.: СОЮЗ, 1997. – 256 с.*
11. *Романенко А.Е. Главное – здоровье народа / А.Е. Романенко. – Киев: Знание, 1982. – 48 с.*
12. *Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2 т. Т. I. / Сергей Леонидович Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.*
13. *Смоляр В.И. Рациональное питание / В.И. Смоляр. – Київ: Наукова думка, 1991. – 368 с.*
14. *Стояновський А. Енциклопедія народної медицини: в 2 т. Т. I / Стояновський А. – Київ: Здоров'я, 1997. – 464 с.*
15. *Формирование здорового образа жизни молодежи (медико-социальные аспекты) / А.В. Мартыненко, Ю.В. Валентин, В.А. Полесский и др. – М.: Медицина, 1988. – 192 с.*
16. *Шелтон Г. Натуральная гигиена / Г. Шелтон. – СПб.: СДС, 1993. – 98 с.*

Стаття надійшла до редакції 17.09.2016

УДК 373.31:159.922

Лілія Вовк, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПОЧАТКОВА ШКОЛА У ПРОЦЕСІ СТАТЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДІТЕЙ

У статті розглянуто роль початкової школи у процесі статевої диференціації школярів початкових класів, проаналізовано суть процесу статевої диференціації, визначено статево-рольове виховання як важливу сторону статево-рольової соціалізації, запропоновано умови формування засад статевої соціалізації.

Ключові слова: *гендерні ролі, статева диференціація, статева соціалізація, статево-рольове виховання, гендерна ідентичність.*

Табл. 1. Літ. 6.

Лілія Вовк, аспірант кафедри загальної педагогіки та дошкільного образования Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

НАЧАЛЬНАЯ ШКОЛА В ПРОЦЕССЕ ПОЛОВОЙ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ ДЕТЕЙ

В статье рассматривается роль начальной школы в процессе половой дифференциации школьников начальных классов, проанализированы суть процесса половой дифференциации, определено полоролевое воспитание как важную сторону полоролевой социализации, предложенные условия формирования основ половой социализации.

Ключевые слова: *гендерные роли, половая дифференциация, половая социализация, полоролевое воспитание, гендерная идентичность.*

Liliya Vovk, Postgraduate student of the General Education and Early Childhood Education Department Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE ROLE OF THE PRIMARY SCHOOL IN THE PROCESS OF SEXUAL DIFFERENTIATION OF CHILDREN

The article discusses the role of the primary school in the process of sexual differentiation of the primary school children; the essence of the process of the sexual differentiation is analyzed, the sex-role education as an essential side of the sex-role socialization is defined, the conditions of the formation of the bases of the sexual socialization are proposed.

Keywords: *a gender roles, sexual differentiation, sexual socialization, sex-role education, gender identity.*

Постановка проблеми. Останнє десятиліття характеризується рядом суттєвих змін у розробці проблеми диференційованого підходу у вихованні хлопчиків і дівчаток. Сьогодні дослідження з цієї проблеми носять не поодинокий характер, а формуються в

окремих гендерних напрямків. Розробляються і активно впроваджуються у педагогічну практику гендерно-орієнтовані програми, технології виховання та навчання на різних ступенях освіти. У педагогічній практиці апробуються форми і методи гендерного виховання. Разом із тим, не дивлячись на велику кількість досліджень з психологічних відмінностей чоловіка і жінки, експериментальних даних з цього питання недостатньо і вони часто виявляються суперечливими. Це свідчить про складність проблеми статево-рольової диференціації дітей молодшого шкільного віку в початковій школі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробка питань виховання з урахуванням особливостей статі неможлива без психологічного обґрунтування завдань, змісту та методів статево-диференційованого виховання. Зарубіжні та вітчизняні дослідження в галузі психології статі склали теоретичну базу розробки диференційованого підходу до виховання та навчання дітей. Це визначило появу в кінці ХХ – початку ХХІ ст. спеціальних педагогічних досліджень, в яких вивчалися різні аспекти проблеми статево-рольового (статевого) виховання на різних вікових етапах. Теоретичне обґрунтування цієї проблеми здійснено в працях Д.В. Колесова, А.В. Мудрика, Л.І. Столярчук, Т.А. Репиної. Змістовні та технологічні аспекти проблеми статево-рольового виховання на різних вікових етапах відображені в дослідженнях Н.А. Андропова, Л.В. Коломійченко, Е.А. Кудрявцевої, Н.Е. Татаринцевої, М.А. Радзівілове, Ю.С. Григор'євої та ін.

У педагогічних дослідженнях розроблялися різні аспекти проблеми статево-рольового розвитку та виховання дітей, а саме:

- завдання і зміст статево-рольового виховання на різних вікових етапах;
- діагностичні методики визначення рівня статево-рольової вихованості;
- психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу з урахуванням статі дітей;
- методи і прийоми статево-рольового виховання;
- статево-диференційований підхід в організації освітнього процесу;
- шляхи взаємодії ДНЗ з родиною в питаннях статево-рольового виховання.

Вклад основного матеріалу. Статева роль – це модель поведінки, обумовлена системою приписів та експектацій, яку індивід повинен засвоїти і відповідати їй, щоб його визнавали представником чоловічої або жіночої статі. Статева ідентичність – єдність самосвідомості і поведінки індивіда, який відносить себе до однієї чи іншої статі та орієнтується на вимоги

відповідної статевої ролі. Поділ ролі та ідентичності доволі умовний: ідентичність – суб'єктивне переживання ролі, а роль – прояв ідентичності поведінці.

На формування статевої ролі впливають властиві певній культурі стереотипи маскулінності і фемінності. Згідно з цими стереотипами, маскулінність асоціюється з активністю, силою, впевненістю, домінантністю, агресивністю, інтелектуальністю, а фемінність – з м'якістю, слабкістю, пасивністю, залежністю, емоційністю.

Традиційна система шкільної освіти відтворює і закріплює гендерні ролі та стереотипи. М. Макдональд пише, що “шкільна освіта має певний гендерний код, через який гендерна ідентичність і гендерна роль індивіда конструюються в рамках класифікації шкільної системи” [1, 74].

“В традиційних школах... – продовжує Макдональд, – ... поведінка дитини оцінюватиметься відповідно до критеріїв, які застосовуються до її статі (для дівчинки – “так застосовуються до її статі (для дівчинки – “так поведатися”)”). Відповідно до традиційного розуміння гендерних ролей, хлопчика потрібно готувати до активної діяльності за межами сімейного кола, кар'єрним досягненням та агресивному самоствердженню. Дівчатка в основному призначені для турботи про сам'ю і чоловіка, а в певних випадках – для самопожертвування задля сім'ї. Саме ці стереотипи закріплює “прихований навчальний план”.

Проведені дослідження показують, що вчителі приділяють хлопчикам більше уваги, ніж дівчаткам. Дівчаток не заохочують до питань, до пошуку, від них не вимагають точних відповідей. Будь-яка відповідь приймається, в той час, як від хлопчиків вимагають більшого, наполягають на раціональнішому рішенні. Відставання дівчаток зазвичай пояснюють відсутністю здібностей, у хлопчиків підкреслюють недостатність докладених зусиль. І, таким чином, дівчаток не стимулюють добиватися успіху.

Статева диференціація визначається як сукупність генетичних, морфологічних і фізіологічних ознак, на основі яких розрізняється чоловіча і жіноча стать. Статева диференціація – це універсальна властивість живого, яка пов'язана з функцією відтворення собі подібних. У людини статева диференціація обумовлена соціокультурно [5, 27].

Статеві відмінності відображаються вже на початку шкільного навчання. Шкільна адаптація у хлопчиків гірша, ніж у дівчаток, які протягом всього навчання мають вищі показники успішності і поведінки. До кінця навчального року

ПОЧАТКОВА ШКОЛА У ПРОЦЕСІ СТАГЕВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ДІТЕЙ

втомленість хлопчиків проявляється більше, ніж у дівчаток, і виражається відволіканням та розсіяністю у навчальній діяльності. Кращі успіхи у виконанні поставлених завдань досягаються ними тоді, коли їх сприймають як належних до своєї статі. У хлопчиків інтерес до вирішення важких завдань більший, якщо є матеріальне заохочення, а в дівчаток – при емоційному одобренні.

Наведемо порівняльну таблицю 1, яку запропонували Т. Говорун та О. Кікінежді [3, 111 – 113], яка відображає загальну картину диференціації психології хлопчиків і дівчаток в період молодшого шкільного віку.

Ці твердження щодо особливостей характеру поведінки хлопчиків та дівчаток перегукуються з багатьма висновками дослідників щодо диференціації психології молодших школярів.

У молодшому шкільному віці середовищні детермінанти статевої диференціації демонстративніші від біологічних. Їхній вплив залежить не стільки від того, що відбувається, скільки від того, як відбувається, від кого і кому адресуються очікування, навчання і оцінка його результатів, і в кінцевому підсумку – від того, який реальний стиль відношень між дітьми різних статей.

Таблиця 1.

Диференціація психології хлопчиків і дівчаток в період молодшого шкільного віку

ВІН	ВОНА
<p>Люблять рухливі ігри зі швидкою зміною сюжетів, елементами змагань, ризику.</p> <p>Виявляють пізнавальні інтереси до механізмів, будови технічного обладнання, функціонування різноманітних пристроїв, машин.</p> <p>Орієнтуються на конкретні результати взаємодії (змагання, боротьбу, досягнення мети).</p> <p>У спілкуванні критикують, переконують, аргументують правоту чи доводять перевагу, спираючись на факти, розмовляють про події, боротьбу, поєдинки, відкриття нового.</p> <p>Характер мовлення дублює емоції, що супроводжують діяльність, оперують порівняннями, аргументами, кількісними параметрами успіхів та невдач.</p> <p>Орієнтовані на швидкість виконання завдань, на кількісні показники досягнень, на подолання перешкод.</p> <p>Мають схильність до лідерства, виявляють прагнення та вміння пропонувати нові ідеї, організовувати, керувати, відстоювати. Нечутливі до морально-етичних оцінних суджень про себе та інших. Дружба базується на спільних заняттях.</p> <p>Уразі фрустрації потреб, схильні виявляти войовничість, агресивність, жорстокість, егоїзм.</p> <p>Наполегливі у досяганні мети, виявляють брак емпатійності, співпереживання. Схильні приймати рішення самостійно, рідко звертаються за порадою. Здатні на нерозважливі вчинки та дії. Схильні до переоцінки своєї особистості та потенційних можливостей, недостатньо самокритичні, надмірно самовпевнені. Схильні до інтровертованості, замкнутості, відособленості. Захоплюються наукою, технікою, історичною літературою, фантастикою. Люблять відвідувати змагання, захоплюються спортом, мають спортивних кумирів.</p>	<p>Виявляють інтерес до видів активності, що передбачають опікування, облаштування, прикрашання, обслуговування, надання допомоги. Акуратні в діях, мають розвинуту здатність до розуміння емоційних станів у вербальній та невербальній комунікаціях.</p> <p>Орієнтовані на характер взаємин, зміст спілкування, схильність емоційних переживань, схожість оцінних ставлень до подій та людей. Спілкуючись, люблять ділитися враженнями, почуттями, радять, надають емоційну підтримку та діяльну допомогу.</p> <p>Здатні до образного мислення, інтуїції, передбачення, розуміння та оцінки емоційних станів людини, осмислення дій та вчинків.</p> <p>Вразливі до тону, морально-етичних нюансів взаємин, емпатійні в діях та вчинках.</p> <p>Відповідальні, старанні, ретельні при виконанні доручень, орієнтовані на схвалення.</p> <p>Світ захоплень та інтересів орієнтований на моральні засади взаємин та характер їх розвитку.</p> <p>Очікувальна позиція в процесі групової взаємодії, віддають перевагу малим, з постійним складом групам.</p> <p>Гнучкі в адаптації до соціальних норм та вимог середовища, орієнтуються на компроміс, порозуміння, домовленості.</p> <p>Критичні щодо власного “Я”, схильні до саморефлексії, самоїдства, заниженої самооцінки. Орієнтовані на передачу оцінного ставлення, емоційну підтримку у радості й горі. Дружба базується на спільності емоційних ставлень, довірі, вірності, щирості. Мають кумирів серед кіноакторів, музикантів, співаків.</p>

Фемінізація початкової школи продовжує лінію фемінізації виховання (мама – вихователька – вчителька). На ній нагромаджуються багато стереотипів подальшого шкільного життя. За даними О.Л. Чернової, вчительки при оцінці хлопчиків використовують такі фрази, як “невиховані, бісяться, хуліганять, більш рухливі, багато бігають, менш працелюбні, зухвали”, а при оцінці дівчаток – “старанні, сумирні, акуратні, послушні, ласкаві, привітні, співчутливі”. У такому узагальненому вигляді це підкреслює “зручність” дівчаток, та “незручність” хлопчиків для педагога. Такий статевий нерівномірний розподіл позначається на успішності, а також клас ділиться на “хороших” і “поганих”. Перед хлопчиками постає своєрідна альтернатива: бути хорошим учнем або бути маскуліним, і для багатьох успішність та дисципліна стають антонімами маскуліності. Як по-іншому можна пояснити той факт, що діти приходять в 1-й клас з однаковим бажанням вчитися, а вже через рік-два входять до “загону двієчників”? Зауважимо, що дівчатка в школі – надзвичайна рідкість [4, 136].

Розширення знань про стать молодшого школяра в процесі навчання у школі, як правило, реалізує подвійну мету. Передусім, закріплює етичні установки на вибірковій міжстатевій відносині дітей. По-друге, поглиблює наукове розуміння статевої поведінки людини, а також біологічних процесів, що відбуватимуться з тілом у майбутньому. Міжособистісні контакти молодших школярів вже не ті, що у дошкільному віці, бо в них з’являється перший досвід емоційного забарвлення дружніх або ворожих стосунків. Саме у початковій школі діти роблять перші кроки у пізнанні моральних засад сексуальної поведінки. Статеве просвітництво в цьому віці як частина виховних програм практично не здійснюється, що надзвичайно ускладнює виховання.

Визнаючи нагальну необхідність зміни ситуації щодо підходу до статевої диференціації у школі, Т.М. Титаренко, посиляючись на думку Д.Береза, стверджує, що формування ментальних та інституційних засад статевої соціалізації в школі має здійснюватись за таких умов:

- рівномірної репрезентованості осіб жіночої та чоловічої статі у педагогічному колективі;
- колективи, в яких хлопчики і дівчатка навчаються разом, потребують від учителів, як чоловіків, так і жінок, що працюють з ними, достатнього рівня гендерної соціальної зрілості; постійного діалогу вчителів з учнями, дівчаток з хлопчиками як засобу досягти взаєморозуміння та любові;
- робота у змішаних класах вимагає ретельного

добору вчителів, які матимуть спеціальну необхідну підготовку для здійснення статевого виховання;

- виховна робота з учнями різної статі не повинна мати узагальненого та уніфікованого характеру, вона має орієнтуватися на індивідуальні особливості, можливості та потреби кожної конкретної дівчинки та кожного конкретного хлопчика [6, 377 – 378].

Отже, моральне становлення особистості молодшого школяра відбувається у тісному взаємозв’язку із процесом гендерної соціалізації.

Функціонування механізмів статевої соціалізації через школу здійснюється на макро- та мікрорівнях, а її вплив на формування статевої свідомості молодших школярів виявляється у наступному:

1. Злам традиційної системи гендерної стратифікації, різке ослаблення поляризації жіночої та чоловічої соціальних ролей. Істотне нівелювання відмінностей та диференціації соціальних ролей чоловіка і жінки внаслідок спільної трудової діяльності, навчання. Збільшення номінального й реального представництва жінок у владних структурах.

2. Зміна культурних стереотипів маскуліності і фемініності; зміни в структурі гендерних ролей та соціокультурних гендерних стереотипів. Вони стають менш жорсткими, менш полярними.

3. Слабшають культурні заборони у ставленні до еротики, сексу, стосунків між статями.

4. Зміни характеру соціалізації молодших школярів, переважаюче зростання впливу товариства однолітків порівняно з впливом батьків. Спільне шкільне навчання зменшує статево сегрегацію.

5. Зростання необхідності перегляду системи традиційної шкільної освіти у зв’язку із здійсненням у ній ранньої гендерної стереотипізації на основі сексистських установок, із домінуванням маскулінного стандарту патріархальної культури.

Знання і розуміння особливостей статевої ідентифікації необхідно не тільки кожному педагогу-психологу, а й кожному з батьків. Якщо ми хочемо виростити своїх дітей психічно здоровими індивідами з адекватною статевою ідентичністю, потрібно розробляти і впроваджувати в практику певну програму статевого виховання і освіти дітей. Дуже важливо створювати умови для соціально-прийнятної реалізації спонтанних тенденцій дітей. Цьому допоможе емоційний клімат уроків праці, позакласних занять, коли хлопчики й дівчатка зайняті спільною справою. Важливо, щоб вони усвідомлювали свою необхідну участь у спільній

ПРОГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

справі і допомагали один одному як рівноправні партнери [2, 105 – 106].

Досвід показує – якщо в дошкільному віці психіка дитини не була завантажена страхом чи встидливістю через стать, а в молодшому шкільному віці статево виховання було адекватною частиною виховання в цілому, а також, якщо за допомогою батьків та вихователів до початку пубертатного періоду хлопчики і дівчатка пройшли необхідні етапи психосексуальної диференціації, то підлітковий вік позбудеться багатьох зайвих труднощів, які видаються неминучими. Особлива увага має приділятися статево вихованню, адже чим молодша дитина, тим більшу роль у формуванні статевої культури особистості відіграють знання.

1. СНОСКА: *Cum. no: An introduction to womens studies / Ed. by D. Madoc-Jones & J. Coates. Oxford, 1996. – С. 74.*

2. Гаубас С.В. *Актуальні методи статевого виховання школярів у сучасних умовах // Все для вчителя. – 1999. – №17 – 18. – С. 105 – 106.*

3. Говорун Т., Кікінеджі О. *Стать та сексуальність: психологічний ракурс. Навч. посібник. – Тернопіль: Богдан, 1999. – С. 111 – 113.*

4. Лембрик С.П., Орбан-Лембрик Л.Е. *Статеворольова соціалізація: медико-біологічний та соціокультурний аспекти аналізу // Філософія, соціалізація, психологія. – Івано-Франківськ: Видавництво “Плай” Прикарпатського національного університету, 2004 – С. 136.*

5. Савіна М.І. *Статеворольова ідентифікація дитини // Соціальний працівник. – 2006. – №23. – С. 27.*

6. Титаренко Т.М. *Хлопчики та дівчатка: психологічне становлення індивідуальності. – К.: Знання, 1989. – С. 377 – 388.*

Стаття надійшла до редакції 11.09.2016

УДК 378.355

Іван Азаров, науковий співробітник Військової академії, м. Одеса

ПРОГНОСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті узагальнено і систематизовано теоретичні підходи вітчизняних та зарубіжних фахівців до прогностичної діяльності, схарактеризовано погляди філософів, психологів, соціологів, педагогів, військових щодо прогнозування професійної діяльності. Уточнено сутність поняття “прогностична діяльність”, розкрито та обґрунтовано вагомість прогнозування у професійній діяльності військових офіцерів.

Ключові слова: офіцери Збройних Сил України, прогностична діяльність, прогнозування, передбачення.

Літ. 15.

Іван Азаров, научный работник Военной академии, г. Одесса

ПРОГНОСТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК ОБЪЕКТ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

В статье обобщено и систематизировано теоретические подходы отечественных и зарубежных специалистов в прогностической деятельности, охарактеризованы взгляды философов, психологов, социологов, педагогов, военных по прогнозированию профессиональной деятельности. Уточнена суть понятия “прогностическая деятельность”, раскрыто и обосновано значение прогнозирования в профессиональной деятельности офицеров.

Ключевые слова: офицеры Вооруженных Сил Украины, прогностическая деятельность, прогнозирование, предвидение.

Ivan Azarov, Research Officer of the Military Academy, Odesa

THE PROGNOSTIC ACTIVITY AS AN OBJECT OF SCIENTIFIC RESEARCH

The article presents the analysis of theoretical works of national and foreign experts of prognostic activity of any specialists: philosophers, psychologists, sociologists, pedagogues, officers on forecasting profession. The author deals with the essence of the concept of “prognostic activity”. The article is devoted to the importance of building prognostic activity of future officers at runtime for their future service and military practice.

Keywords: officers of the Armed Forces of Ukraine, the prognostic activity, forecasting, foresight.

Постановка проблеми. Прагнення України досягнути параметрів розвинутих європейських країн, входженням державної системи освіти до європейського освітнього простору вимагає від

освіти суттєвої оптимізації системи підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах до рівня європейського освіти й науки. Одним з нинішніх завдань сучасного навчального закладу є формування професіоналу своєї справи, який